

Razumevanje i produkcija imenica i glagola kod dece govornika srpskog jezika

Neda R. Milošević Dedakin^{a*}, Boban M. Arsenijević^{b**}

^a *Akademija za humani razvoj, Beograd, Srbija*

^b *Univerzitet Karl Franzens, Fakultet humanističkih nauka, Grac, Austrija*

Uvod: Razumevanje i produkcija imenica i glagola imaju ključnu ulogu u daljem usvajanju jezika kod dece s obzirom na to da se javljaju kao prve reči u vokabularu i indikator su njihovog razvoja. Iako su jedna od često ispitivanih kategorija u jezicima širom sveta, oni i danas privlače pažnju s obzirom na njihov značaj u identifikaciji pojava i oblika u doživljaju i razvoju deteta. *Cilj:* U radu su predstavljeni rezultati istraživanja razumevanja i produkcije imenica i glagola kod predškolske dece govornika srpskog jezika. *Metod:* U istraživanju, uz korišćenje igračaka i slikovnica, na 523 učesnika predškolskog uzrasta testiran je efekat vrste reči, pola, socioekonomskih faktora i leksičke kategorije na razumevanje i produkciju jedne reči. *Rezultati:* Dobijeni su rezultati koji se uklapaju u dosad utvrđene pravilnosti i tendencije: devojčice su imale bolje rezultate nego dečaci, više obrazovanje oca i majke, viši stepen ekonomske razvijenosti oblasti i manja razlika lokalnog govora od standardnog govora imaju pozitivan uticaj na usvajanje jezika, a kompetencija je kod imenica bolja nego kod glagola. *Zaključak:* Dalja istraživanja trebalo bi da se fokusiraju na analizu manje frekventnih imenica i glagola kako bi se izbegao efekat plafona, ali i na doslednije balansiranje osobina stimulusa – pre svega kada je u pitanju konkretnost i apstraktnost (izborom apstraktnih imenica).

Ključne reči: razumevanje, produkcija, jezik, jezički razvoj, deca predškolskog uzrasta

Uvod

Imenice i glagoli, kao najfrekventnije i kognitivno najjednostavnije vrste reči, usvajaju se među prvima u većini jezika (Caselli et al., 1995). Za mnoge jezike pokazano je da imenice prethode glagolima u okvirima tipičnog jezičkog razvoja (Edwards et al., 2022), što se objašnjava konceptualnom istaknutošću predmeta u odnosu na radnje (Gentner, 1982).

Korespondencija: Neda Milošević Dedakin, neda@logomedica.rs

* <https://orcid.org/0000-0001-8274-3796>

** <https://orcid.org/0000-0002-1124-6319>

Masterson i saradnici (Masterson et al., 2008), koristeći imenovanje slika, utvrdili su prednost u usvajanju imenica kod trogodišnje i četvorogodišnje dece. Autori smatraju da ta prednost proizlazi iz činjenice da imenice i glagoli imaju različite reprezentacije, kao i da su reprezentacije glagola složenije nego reprezentacije imenica. Glagoli, na primer, imaju različite argumentske strukture (Anđelković, 2012; Gleitman, 1994; Edwards et al., 2022). Međutim, važno je naznačiti da postoje i jezici u kojima je rana produkcija i dominacija glagola prototipni obrazac jezičkog razvoja (Kim et al., 2000), što upućuje na to da prednost imenica nije univerzalna pojava u jezičkom razvoju, kao što se pretpostavljalo na osnovu podataka iz istraživanja usvajanja engleskog jezika.

U srpskom jeziku ustanovljene su značajne individualne razlike među decom u osnovnim merama jezičkog razvoja. U istraživanju razvoja glagola kod dece srpskog govornog područja na najnižem uzrastu pronalazimo decu koja imaju svega nekoliko glagola, ali i decu koja koriste pedesetak različitih glagolskih leksema. Upotreba glagola i njihova ukupna frekvencija (opšta produktivnost) varira kod pojedinačne dece i zavisi od razvojnih postignuća deteta na datom uzrastu. Takođe je konstatovano da je relativan položaj pojedinca u grupi prema nivou kompetencije stabilan kroz vreme na mladim uzrastima. Na starijim uzrastima razvojne krivulje više se preklapaju, što govori o smanjenju individualnih razlika sa uzrastom. Ovi nalazi veoma su važni prilikom određivanja strategija za kasnije analize produkcije glagola, realizacije argumentske strukture i dinamike izgradnje iskaza na ranim uzrastima (Anđelković, 2012).

Važna saznanja o pravilnostima jezičkog razvoja mogu se pronaći u studiji u kojoj je registrovan ne samo raspored i uzrast prvog pojavljivanja određenih vrsta reči i njihovih oblika u spontanom govoru, već i učestalost njihovog javljanja (Kostić & Vladislavljević, 1995). Podaci pokazuju da se proporcija javljanja pojedinih vrsta reči u odnosu na ukupan uzorak menja tokom uzrasta. Na početku govornog razvoja do 18 meseci 59.46% reči čine imenice. Ovaj procenat se s uzrastom smanjuje, pa je kod deteta od 18–21. meseca 51.82%, 21–24. meseca 36.59%, da bi kod odraslih iznosio 33.81% imenica. Zanimljivo je uporediti to sa proporcijom glagola: ona na uzrastu do 18 meseci iznosi 16.22%, od 18. do 21. meseca 18.97%, a nagli porast frekvence glagola javlja se između 21 i 24. meseca (30.06%). Interesantno je da je proporcija glagola u jeziku odraslih znatno manja nego kod dvogodišnjaka – 17.30%. Imenice, dakle, dominiraju na samom početku (znatno su prisutnije nego u jeziku odraslih), a smanjenje njihove proporcije svedoči o pojavi drugih vrsta reči. Glagoli doživljavaju naglu ekspanziju kod dvogodišnjaka, a zatim njihov broj postepeno opada usled pojave zamenica, predloga, prideva, priloga. Slične zakonitosti mogu se konstatovati i u vezi sa imeničkim oblicima (Anđelković, 2000). Na osnovu ovih podataka zaključuje se da u srpskom jeziku deca na početku razvoja prvo usvajaju i produkuju imenice, a tek potom glagole (Anđelković, 2012).

Istraživali smo kakav je kvantitativni odnos usvajanja imenica i glagola kod dece uzrasta između dve i sedam i po godina u odnosu na pol, nivo obrazovanja roditelja, ali i dijalekatsku oblast, region i izgovor refleksa jata (odnosno pripadnost ekavskim ili ijekavskim govorima) kao tri potencijalna varijacijska faktora.

Metod

Uzorak

Istraživanje je rađeno na materijalu prikupljenom u okviru procesa standardizacije testa za ispitivanje sposobnosti razumevanja i produkcije „Nove Reynell razvojne jezičke skale – srpska verzija” (NRDLS-SR, Edwards et al., 2022. Redaktori srpske verzije: Milošević i Arsenijević). Obuhvaćen je uzorak od 523 ispitanika uzrasta od 2.00 do 7.06 godina iz svih delova Republike Srbije, tako da proporcije među grupama odgovaraju onim u popisu stanovništva iz 2011. godine. Područje Republike Srbije podeljeno je na četiri regiona: Beogradski region (30.7% uzorka), Vojvodina (25.6% uzorka), Šumadija i zapadna Srbija (29.3% uzorka), južna i istočna Srbija (14.4% uzorka) i pet dijalekatskih oblasti: šumadijsko-vojvođansku (66.6% uzorka), prizrensko-timočku (14.4% uzorka), kosovsko-resavsku (11.4% uzorka), zetsko-južnosandžačku (3.8% uzorka) i istočnohercegovačku (3.8% uzorka). Uzorkom je obuhvaćeno 255 dečaka i 268 devojčica. Uključena su samo deca tipičnog kognitivnog i jezičkog razvoja, kao i urednog sluha, kojoj je srpski maternji jezik. Ispitivanje NRDLS-SR sprovedi su logopedi (Edwards et al., 2022). U sklopu standardizacije prikupljeni su podaci o najvišem završenom nivou obrazovanja oba roditelja (Tabela 1), koji su podeljeni u četiri kategorije.

Tabela 1

Broj očeva i majki s obzirom na stepen obrazovanja

Nivo obrazovanja	Otac	Majka
Nezavršena i završena osnovna škola – OŠ	4	2
Srednja stručna sprema – SSS	238	196
Viša stručna sprema – VŠS	52	37
Visoka stručna sprema – VSS	224	286
Ukupno	518	521

Napomena: Nedostaju podaci o najvišem stepenu obrazovanja oca za N = 5 i majke za N = 2.

Instrument

Test *Nove Reynell razvojne jezičke skale* sadrži ukupno 72 zadatka za ispitivanje sposobnosti razumevanja, podeljenih u osam sekcija, te ukupno 64 zadatka za ispitivanje produkcije, podeljenih u sedam sekcija. Obe skale, produkcije i razumevanja, pokrivaju imenice i glagole ranog rečnika. Osim osam zadataka obuhvaćenih ovim radom, obe

skale uključuju još zadatke povezivanja dva objekta, proste rečenice, gramatičke fleksije i složene rečenice. Pored toga Skala razumevanja ima odeljke o zamenicama i zaključivanju, a Skala produkcije uključuje odeljak za testiranje sposobnosti ispitanika da dâ sud gramatičnosti. U ovom radu diskutuju se podaci o razumevanju i produkciji imenica i glagola dobijeni analizom osam ispitnih zadataka, četiri za imenice i četiri za glagole, pri čemu su unutar svake vrste reči dva zadatka namenjena proceni razumevanja, a dva proceni produkcije.

Procedura

U skladu sa procedurom *Novih Reynell razvojne jezičke skale*, ispitivanje je sprovedeno pomoću predmeta (životinja – igračaka) i slikovnice, tako što kod produkcije ispitivač pokazuje značenje predmetima ili slikama, a ispitanik verbalno odgovara, a kod razumevanja ispitivač saopštava rečenicu, a ispitanik pokazuje njeno značenje predmetima ili ukazujući na odgovarajuću sliku.

Statistička obrada podataka

Za sve kontraste kod kojih su uključene po dve nezavisne varijable fitovan je generalizovani linearni model mešanih efekata parametrizovan za binomijalnu zavisnu varijablu. Kod jedinog analiziranog kontrasta na samo jednoj varijabli, između imenica i glagola, primenjen je binomijalni test.

Rezultati

U ovom odeljku predstavljamo deskriptivni prikaz rezultata na testu i rezultate statističkih testova i modela, kao i prikaz distribucije rezultata na NRDLS-SR Skali razumevanja i Skali produkcije imenica i glagola. Prikazane su i razlike u postignućima u odnosu na pol, nivo obrazovanja roditelja, dijalekatsku oblast, statistički region i izgovor jata. Imajući u vidu da su tri geografske varijable zapravo varijante iste pojave, statistički model je fitovan tri puta. Svaki put uključene su varijable pol, uzrast, obrazovanje majke, obrazovanje oca i jedna od tri geografske varijable. Modeli su poređeni po veličini efekta (marginalni i uslovni R-kvadrat) i za sve osim geografskih varijabli prijavljen je rezultat iz modela najvećeg efekta, što je uvek bio model koji je uključio dijalekatsku oblast.

Tabela 2

Razumevanje imenica i glagola u odnosu na pol

		Ženski	Muški
Imenice	AS	0.987	0.971
	SD	0.110	0.166
Glagoli	AS	0.926	0.908
	SD	0.261	0.288

Rezultati statističkog modelovanja pokazuju da nisu zabeležene statistički značajne razlike u razumevanju imenica i glagola u odnosu na pol, gde decimalni broj pokazuje udeo tačnih odgovora u svim odgovorima. U softveru R, upotrebom funkcije *glm* za binomijalni generalizovani linearni mixed effects model ($\text{glm}(\text{rezultat_r} \sim \text{pol} + \text{vrsta_reči}, \text{family} = \text{binomial}(\text{link} = \text{"logit"}), \text{data} = \text{Reynell})$, nadalje BGLMEM, varijabla pol dala je estimate od .02122, standardnu grešku od .30242 i z-vrednost od .070, što odgovara verovatnoći od $p = .944$.

Tabela 3

Produkcija imenica i glagola u odnosu na pol

		Žensko	Muško
Imenice	AS	0.964	0.930
	SD	0.184	0.254
Glagoli	AS	0.913	0.881
	SD	0.280	0.323

Kod produkcije i imenica i glagola prikaz odgovora upućuje na statistički značajnu prednost devojčica u odnosu na dečake (za BGLMEM: $\text{glm}(\text{rezultat_p} \sim \text{pol} + \text{vrsta_reči}, \text{family} = \text{binomial}(\text{link} = \text{"logit"}), \text{data} = \text{Reynell})$, varijabla pol dala je za produkciju imenica estimate od .53084, standardnu grešku od .30242 i z-vrednost od 3.076, što odgovara verovatnoći od $p = .02$, a za produkciju glagola estimate od .241836, standardnu grešku od .097839 i z-vrednost od 2.472, što odgovara verovatnoći od $p = .01$).

Tabela 4

Razumevanje imenica i glagola u odnosu na nivo obrazovanja majke

Nivo obrazovanja		OŠ	SSS	VŠS	VSS
Imenice	AS	1	0.982	0.954	0.983
	SD	0	0.132	0.207	0.127
Glagoli	AS	1	0.909	0.885	0.929
	SD	0	0.286	0.318	0.256

U Tabeli 4 prikazana su postignuća na zadacima razumevanje imenica i glagola u odnosu na nivo obrazovanja majke. S obzirom na to da rezultati za imenice pokazuju najveća postignuća dece čije majke pripadaju kategoriji završenog osnovnog obrazovanja, u kojoj imamo samo dva ispitanika, smatramo da se ovaj deo rezultata može zanemariti kao potencijalno nereprezentativan. Kada ovu kategoriju (osnovno obrazovanje majke) zanemarimo, za imenice se beleži trend istih postignuća bez obzira na nivo obrazovanja majke (za BGLMEM: $\text{glm}(\text{rezultat_r} \sim \text{majka} + \text{vrsta_reči}, \text{family} = \text{binomial}(\text{link} = \text{"logit"}), \text{data} = \text{Reynell})$, varijabla obrazovanje majke dala je za imenice

estimate od -.11250, standardnu grešku od .17874 i z-vrednost od -.629, što odgovara verovatnoći od $p = .92$). Za glagole pak, uprkos sličnoj raspodeli vrednosti, beležimo pozitivan efekat obrazovanja majke (estimate od -.124708, standardnu grešku od 0.060548 i z-vrednost od 2.06, što odgovara verovatnoći od $p < .04$).¹

Tabela 5

Razumevanje imenica i glagola u odnosu na nivo obrazovanja oca

	Nivo obrazovanja	OŠ	SSS	VŠS	VSS
Imenice	AS	1	0.981	0.966	0.982
	SD	0	0.133	0.180	0.131
Glagoli	AS	0.946	0.917	0.887	0.927
	SD	0.227	0.274	0.316	0.259

U Tabeli 5 prikazana su postignuća na zadacima razumevanje imenica i glagola u odnosu na nivo obrazovanja oca. Kao i kod obrazovanja majki, kod razumevanja imenica najbolje rezultate imaju deca iz kategorije najnižeg nivoa obrazovanja oca, zatim sa visokim, pa sa srednjim, i najslabije deca očeva sa višom školskom spremom – ali ova raspodela nije statistički značajna (za BGLMEM: glm (rezultat_r ~ otac + vrsta_reči, family = binomial (link = “logit”), data = Reynell), varijabla obrazovanje oca dala je za imenice estimate od .14858, standardnu grešku od .18627 i z-vrednost od -.798, što odgovara verovatnoći od $p = .42$, a za glagole estimate od .027306, standardnu grešku od .062525 i z-vrednost od -.437, što odgovara verovatnoći od $p = .66$).

Tabela 6

Produkcija imenica i glagola u odnosu na nivo obrazovanja majke

	Nivo obrazovanja	OŠ	SSS	VŠS	VSS
Imenice	AS	1	0.957	0.920	0.947
	SD	0	0.201	0.270	0.223
Glagoli	AS	0.928	0.899	0.872	0.902
	SD	0.262	0.300	0.334	0.296

Na skali Produkcije nisu uočene razlike u nivoima obrazovanja majke, što upućuje da obrazovanje nema značajan uticaj na produkciju glagola (za BGLMEM: glm (rezultat_p ~ majka + vrsta_reči, family = binomial (link = “logit”), data = Reynell), varijabla obrazovanje majke dala je za imenice estimate od -.15287, standardnu grešku od .09782 i z-vrednost od -1.563, što odgovara verovatnoći od $p = .11$, a za glagole estimate od -.064723, standardnu grešku od .057219 i z-vrednost od -1.131, što odgovara verovatnoći od $p = .25$).

¹ Obrazovanje je za statistički test kodirano kao diskretna skalarna (odnosno ordinalna) varijabla, i to sa 1 za osnovno, 2 za srednje, 3 za više i 4 za visoko obrazovanje.

Tabela 7*Produkcija imenica i glagola u odnosu na nivo obrazovanja oca*

	Nivo obrazovanja	OŠ	SSS	VŠS	VSS
Imenice	AS	1	0.954	0.932	0.946
	SD	0	0.208	0.251	0.224
Glagoli	AS	0.982	0.893	0.865	0.912
	SD	0.133	0.308	0.341	0.283

Poređenje postignuća dece na zadatku produkcije imenica i glagola u odnosu na nivo obrazovanja oca pokazuje istu raspodelu, osim što kod produkcije imenica deca očeva sa srednjom stručnom spremom imaju bolje rezultate od onih sa visokom. Dok kod produkcije imenica nema statistički značajnog efekta obrazovanja (BGLMEM: glm (rezultat_p ~ otac + vrsta_reči, family = binomial (link = "logit"), data = Reynell), estimate: .08516, standardna greška: .09868, z-vrednost: .863, odnosno p = .38), kod produkcije glagola dobija se pozitivan efekat nivoa obrazovanja oca (estimate: .128564, standardna greška: .058901, z-vrednost: 2.183, odnosno p<.05).

Tabela 8*Razumevanje imenica i glagola u odnosu na statistički region*

	Statistički region	Beogradski region	Vojvodina	Šumadija i zapadna Srbija	Južna i istočna Srbija
Imenice	AS	0.993	0.993	0.985	0.991
	SD	0.080	0.077	0.121	0.091
Glagoli	AS	0.945	0.944	0.934	0.913
	SD	0.226	0.229	0.246	0.285

Rezultati postignuća na Skali razumevanja imenica i glagola pokazuju da ispitanici iz Šumadije i Zapadne Srbije postižu niže skorove u odnosu na ispitanike iz ostalih regiona. Kako je region kategorička varijabla, u statističkom modelu odredili smo da Beogradski region, kao region sa dosledno najvišim rezultatima, bude bazični nivo, a da se rezultati drugih regiona porede sa njim. Statističku značajnost dobili smo samo za region Šumadije i zapadne Srbije kod razumevanja imenica (za BGLMEM: glm (rezultat_r ~ region + vrsta_reči, family = binomial (link = "logit"), data = Reynell), estimate: -1.07890, standardna greška: .42972, z-vrednost: -2.511, ili p = .01), regione Šumadije i zapadne Srbije i južne i istočne Srbije kod razumevanja glagola (BGLMEM: estimate: -.330396, standardna greška: .145477, z-vrednost: -2.271, ili p = .02*, odnosno estimate: -.530547, standardna greška: .161571, z-vrednost: -3.284, ili p<.01, navedenim redom).

Tabela 9*Produkcija imenica i glagola u odnosu na statistički region*

	Statistički region	Beogradski region	Vojvodina	Šumadija i zapadna Srbija	Južna i istočna Srbija
Imenice	AS	0.962	0.967	0.980	0.953
	SD	0.191	0.177	0.136	0.211
Glagoli	AS	0.914	0.936	0.914	0.919
	SD	0.280	0.244	0.280	0.271

Kada se obrađuju rezultati Skale produkcije u odnosu na region, situacija se menja, pa u kategoriji imenica najviše skorove imaju ispitanici iz Šumadije i zapadne Srbije (za BGLMEM: glm (rezultat_p ~ region + vrsta_reči, family = binomial (link = "logit"), data = Reynell), estimate: .59570, standardna greška: .25014, z-vrednost: 2.382, ili $p < .05$), dok su ostali kontrasti ispod nivoa značajnosti. Najviše skorove na Skali produkcije glagola postižu ispitanici iz Vojvodine, ali ovde nijedan kontrast ne dostiže statističku značajnost.

Sumiranjem obe skale razumevanja i produkcije jedne reči (imenica i glagola) najviša postignuća ostvaruju ispitanici Vojvođanskog (.9606) i Beogradskog regiona (.9603), potom regiona Šumadije i zapadne Srbije (.9533), a najniže skorove imaju ispitanici regiona Južne i istočne Srbije (.9446).

Tabela 10*Razumevanje imenica i glagola u odnosu na oblast*

	Oblast	šumadijsko-vojudanska	prizrensko-timočka	kosovsko-resavska	zetsko-južnosandžačka	istočno-hercegovačka
Imenice	AS	0.991	0.991	0.992	0.992	0.995
	SD	0.091	0.091	0.086	0.191	0.067
Glagoli	AS	0.941	0.913	0.950	0.950	0.915
	SD	0.235	0.280	0.217	0.240	0.278

Tabela 11*Produkcija imenica i glagola u odnosu na oblast*

	Oblast	šumadijsko-vojudanska	prizrensko-timočka	kosovsko-resavska	zetsko-južnosandžačka	istočno-hercegovačka
Imenice	AS	0.967	0.952	0.986	0.986	0.990
	SD	0.176	0.211	0.116	0.213	0.095
Glagoli	AS	0.919	0.919	0.943	0.943	0.921
	SD	0.271	0.271	0.230	0.320	0.268

Kod dijalekatskih oblasti, oblast dijalekta iz osnovice standardnog jezika, šumadijsko-vojvođanskog, u statističkom modelu kodirali smo kao osnovni nivo i druge dijalekatske oblasti poredili sa njim. Kod svakog zadatka samo po jedna oblast dosegla je značajnost kontrasta. Podaci o razumevanju imenica i glagola dati su u Tabeli 10, a o njihovoj produkciji u Tabeli 11.

Kod razumevanja imenica oblast zetsko-južnosandžackog dijalekta pokazala je značajno slabiji rezultat nego šumadijsko-vojvođanska (za BGLMEM: glm (rezultat_ri ~ oblast + vrsta_reči, family = binomial (link = "logit"), data = Reynell), estimate: -1.58583, standardna greška: .43863, z-vrednost: -3.615, odnosno $p < .01$), kod razumevanja glagola ovo je slučaj za prizrensko-timočku oblast (za BGLMEM: glm (rezultat_rg ~ oblast + vrsta_reči, family = binomial (link = "logit"), data = Reynell), estimate: -.338556, standardna greška: .132346, z-vrednost: -2.558, odnosno $p = .010$, dok je kod produkcije i imenica i glagola kosovsko-resavska oblast pokazala bolje rezultate od osnovnog nivoa, odnosno od šumadijsko-vojvođanske oblasti (za BGLMEM: glm (rezultat_p ~ oblast + vrsta_reči, family = binomial (link = "logit"), data = Reynell), estimate: .86428, standardna greška: .36185, z-vrednost: 2.389, odnosno $p = .0169$, odnosno za BGLMEM: glm (rezultat_p ~ oblast + vrsta_reči, family = binomial (link = "logit"), data = Reynell), estimate: .499236, standardna greška: .172126, z-vrednost: 2.900, odnosno $p < .05$, tim redom).

Tabela 12

Razumevanje imenica i glagola u odnosu na izgovor jata

		Ekavski	Ijekavski
Imenice	AS	0.980	0.977
	SD	0.138	0.149
Glagoli	AS	0.917	0.925
	SD	0.290	0.263

U Tabeli 12 prikazani su rezultati postignuća na Skali razumevanja za koje nije utvrđena statistički značajna razlika u odnosu na izgovor jata.

Tabela 13

Produkcija imenica i glagola u odnosu na izgovor jata

		Ekavski	Ijekavski
Imenice	AS	0.946	0.968
	SD	0.245	0.175
Glagoli	ASAS	0.898	0.897
	SD	0.324	0.303

U Tabeli 13 prikazani su rezultati postignuća na Skali produkcije kod kojih takođe nije dobijena statistički značajna razlika u odnosu na izgovor jata.

Na obe skale sumirano se ne beleže značajne razlike na nivou razumevanja i produkcije jedne reči u odnosu na refleks jata (ekavski .935687483, ijekavski .942126623).

Tabela 14

Deskriptivni prikaz skorova

		Razumevanje	Produkcija
Imenice	Zabeleženi maksimum	10	10
	Zabeleženi minimum	5	0
	Prosek	9.90	9.68
Glagoli	Zabeleženi maksimum	10	10
	Zabeleženi minimum	0	0
	Prosek	9.1759	9.03

Posmatrajući samo varijablu vrste reči, bolja postignuća beleže se za imenice nego za glagole. Primenili smo binomijalni test da utvrdimo statističku značajnost ove razlike i dobili $p < .01$ i za razliku u razumevanju (8.078 opservacija, od čega 7.415 uspešnih za glagole, uz uspešnost od .98 kod imenica kao očekivanu vrednost), i u produkciji (8.078 opservacija, 7.257 uspešnih za glagole, uz uspešnost od .948 kod imenica kao očekivanu vrednost). Ova razlika na uzorku sa decom prosečno značajno starijom od uzrasta jedne reči potvrđuje nalaze da su u usvajanju srpskog jezika imenice bazičnije od glagola. U ovu sliku uklapa se i činjenica da je kod glagola dobijen veći broj statistički značajnih kontrasta, pod plauzibilnom pretpostavkom da su kod imenica kontrasti neutralisani u većoj meri usled efekta plafona. Ipak, ova zapažanja treba uzeti sa rezervom, imajući u vidu da je metod ispitivanja, koji se oslanja na slike i predmete, naklonjeniji imenicama, koje mogu biti konkretne (i isključivo su konkretne imenice korišćene u istraživanju), dok svi glagoli upućuju na događaje, koji su čisto apstraktna kategorija, koju je teže jednoznačno prikazati bilo slikom, bilo upravljanjem predmetima.

Diskusija

Istraživanje je pokazalo relativno mali broj značajnih demografskih i socioekonomskih efekata. Razlog je u širokom uzrasnom opsegu, koji uključuje veliki broj dece sa visokom jezičkom kompetencijom, te rezultati pokazuju efekat plafona: gotovo sve aritmetičke sredine su do 5% ispod maksimuma.

Efekti koji su zabeleženi poklapaju se sa rezultatima ranijih istraživanja i kada je reč o kontrastu između imenica i glagola, i o vezama celokupnog socioekonomskog statusa porodice i razvoja jezika kod dece. Ranijim istraživanjima pokazano je da godine obrazovanja majke imaju uticaj na jezički razvoj dece, sa izraženijim efektom na mlađu decu. U okviru pojedinih istraživanja utvrđen je veći broj kašnjenja u razvoju jezika dece čije su majke

imale niži nivo obrazovanja (Hoffe et al., 2018; Justice et al., 2020), međutim ima i istraživanja u kojima taj kontrast nije utvrđen (Black et al., 2008; Law et al., 2011). U pregledu literature nalazimo i da nivo obrazovanja majke može pozitivno da utiče na razvoj jezika kod deteta (Basit et al., 2015; Pace et al., 2016). Pojedini istraživači smatraju da se uticaj obrazovanja majki može povećavati sa uzrastom deteta i nastaviti da se povećava tokom njegovog školovanja (Vasilieva et al., 2008). Stolt sa saradnicima (2017), u kroslingvističkoj studiji na uzorku od 512 ispitanika uzrasta od dve godine u Italiji i Finskoj, otkrila je da je nivo obrazovanja majki pozitivno povezan sa leksičkim razvojem dece koja su rođena u gestacionoj dobi <32 nedelje (Stolt et al., 2017). Vasiljeva i saradnici (Vasilyeva et al., 2008) istraživali su povezanost nivoa obrazovanja majke i razvoja sintakse i pronašli da efekta nema kod razvoja jednostavne sintaksičke strukture, ali da je značajan kad je reč o učestalosti i raznolikosti složenih rečenica. Kada je u pitanju ispitivanje povezanosti između socioekonomskog statusa roditelja i usvajanja jezika kod dece primenom novih Reynell razvojnih jezičkih skala, pronađeno je da su deca čije su majke imale minimalnu dužinu obrazovanja izraženu u godinama postigla lošije rezultate u odnosu na drugu decu u studiji, pri čemu je ovaj efekat bio izraženiji kod mlađe dece (Letts et al., 2013).

U našem radu zabeležene su statistički razlike u odnosu na pol samo za produkciju i imenica i glagola, i to u korist devojčica, dok kod razumevanja kontrasti po varijabli pola nisu potvrđeni kao značajni. Dobijeni kontrast delimično je potvrđen i u drugim istraživanjima (Eriksson et al., 2012; Luijk et al., 2015; Stolt et al., 2008). Dakle, dostupna literatura sugerise da u određenim uzrastima devojčice pokazuju naprednije jezičke veštine u pogledu izražajnog rečnika i morfo-sintakse. Pol je jedan od najčešće analiziranih faktora u jezičkom razvoju dece. Istraživanja su pokazala da devojčice imaju tendenciju da ranije počnu da vokaliziraju, proizvode više vokala, koriste više komunikativnih i simboličkih gestova, govore ranije, imaju veći rečnik, brže usvajaju gramatiku i izgovaraju duže, gramatički složenije iskaze (Eriksson et al., 2012; Fenson et al., 1994; Simonsen et al., 2014), ali ne uvek sa značajnim statističkim razlikama, pa se zaključuje da razlike u odnosu na pol zavise i od aspekta jezika koji se procenjuje, ali i od uzrasta (Bouchard et al., 2009; Fenson et al., 1994; Marjanović-Umek et al., 2011, 2017; Simonsen et al., 2014).

Komparacija postignuća u produkciji i razumevanju imenica i glagola u odnosu na teritorijalnu oblast življenja ispitanika u našem istraživanju zabeležila je da ispitanici iz Beogradskog i Vojvođanskog regiona, te šumadijsko-vojvođanske dijalekatske oblasti, postižu najviše skorove, iako je tek manji deo kontrasta pokazao statistički značaj, neki čak i u suprotnom smeru. Objašnjenje se verovatno nalazi u višem socioekonomskom statusu stanovnika Beogradskog i Vojvođanskog regiona, te u bliskosti između šumadijsko-vojvođanskog dijalekta i standardnog jezika, koja olakšava usvajanje (odnosno usvajanje u drugim dijalekatskim zonama čini bilingvalnim).

Zaključci i implikacije

Razumevanje i produkcija imenica i glagola imaju ključnu ulogu u daljem jezičkom razvoju dece s obzirom na to da se javljaju kao prve reči u njihovom vokabularu i indikator su njihovog razvoja. Ovim istraživanjem potvrđuje se dominacija imenica u odnosu na glagole u usvajanju jezika, kao i trend intenzivnijeg i bržeg usvajanja glagola kod devojčica u odnosu na dečake. Zabeležen je i efekat socioekonomskih faktora na razvoj jezičkih sposobnosti, i to obrazovanja roditelja i statističke i dijalekatske oblasti. Dijalekatske zone sa značajnijim razlikama u odnosu na standardni jezik, te statistički oblasti nižeg stepena ekonomskog razvoja koreliraju sa slabijim rezultatima u razumevanju i produkciji osnovne leksike. Dalja istraživanja trebalo bi da se fokusiraju na analizu manje frekventnih imenica i glagola kako bi se izbegao efekat plafona, ali i na doslednije balansiranje gramatičkih i semantičkih osobina stimulusa, pre svega kada je u pitanju konkretnost i apstraktnost (uključenjem većeg broja apstraktnih imenica).

Literatura

- Andelković, D. Č. (2000). Acquisition of inflectional case system in Serbian. *Psihologija*, 33(1–2), 145–170.
- Andelković, D. Č. (2012). *Glagoli i glagolske dopune u razvoju dečijeg govora*. [doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu]. NaRDuS. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/3250/Disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Basit, T. N., Hughes, A., Iqbal, Z., & Cooper, J. (2015). The influence of socio-economic status and ethnicity on speech and language development. *International Journal of Early Years Education*, 23(1), 115–133. <https://doi.org/10.1080/09669760.2014.973838>
- Black, E., Peppe, S., & Gibbon, F. (2008). The relationship between socioeconomic status and lexical development. *Clinical Linguistics and Phonetics*, 22, 259–265. <https://doi.org/10.1080/02699200801918887>
- Bouchard, C., Trudeau, N., Sutton, A., Boudreault, M. C., & Deneault, J. (2009). Gender differences in language development in French Canadian children between 8 and 30 months of age. *Applied psycholinguistics*, 30(4), 685–707. <https://doi.org/10.1017/S0142716409990075>
- Caselli, M. C., Bates, E., Casadio, P., Fenson, J., Fenson, L., Sanderl, L., & Weir, J. (1995). A cross-linguistic study of early lexical development. *Cognitive Development*, 10(2), 159–199.
- Edwards, S., Letts, C., Sinka, I. (2011). *The New Reynell Developmental Language Scales*. GL-Assessment..
- Edwards, S., Letts, C., Sinka, I., Milošević, N., Arsenijević, B., Kuvač Kraljević, J., Kologranić Belić, L., Hržica, G. & Kovačević, M., (2022). *Nove Reynell razvojne jezičke skale: NRDLs-SR: priručnik*. Sinapsa edicije.
- Eriksson M., Marschik P. B., Tulviste T., Almgren M., Pérez Pereira M., Wehberg S., Marjanović-Umek L., Gayraud F., Kovacevic M., Gallego C. Differences between girls and boys in emerging language skills: evidence from 10 language communities. *Br J Dev Psychol*, 0(Pt 2), 326–43. doi: 10.1111/j.2044-835X.2011.02042.x.

- Fenson, L., Dale, P. S., Reznick, J. S., Bates, E., Thal, D. J., & Pethick, S. J. (1994). Variability in early communicative development. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(5), 1-185.
- Gentner, D. (1982). Why nouns are learned before verbs: Linguistic relativity versus natural partitioning. *BBN report*; no. 4854.
- Gleitman, L. R. (1994). Words, words, words. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 346(1315), 71-77.
- Hoff, E., Burridge, A., Ribot, K. M., & Giguere, D. (2018). Language specificity in the relation of maternal education to bilingual children's vocabulary growth. *Developmental psychology*, 54(6), 1011.
- Justice, L. M., Jiang, H., Bates, R., & Koury, A. (2020). Language disparities related to maternal education emerge by two years in a low-income sample. *Maternal and child health journal*, 24(11), 1419-1427.
- Kim, M., McGregor, K. K., & Thompson, C. K. (2000). Early lexical development in English-and Korean-speaking children: Language-general and language-specific patterns. *Journal of child language*, 27(2), 225-254. <https://doi.org/10.1017/S0305000900004104>
- Kostić Đ., Vladislavljević S. (1995). *Govor i jezik deteta u razvoju*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Law J., Mcbean, K. & Rush, R. (2011) Communication skills in a population of primary school-aged children raised in an area of pronounced social disadvantage. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 46, 657-664. <https://doi.org/10.1111/j.1460-6984.2011.00036.x>
- Letts, C., Edwards, S., Sinka, I., Schaefer, B., & Gibbons, W. (2013). Socio-economic status and language acquisition: children's performance on the new Reynell Developmental Language Scales. *International journal of language & communication disorders*, 48(2), 131-143. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12004>
- Luijk, M. P. C. M., Linting, M., Henrichs, J., Herba, C. M., Verhage, M. L., Schenk, J. J., Arends, L. R., Raat, H., Jaddoe, V. W. V., Hofman, A., Verhulst, F. C., Tiemeier, H., and van IJzendoorn, M. H. (2015) Hours in non-parental child care are related to language development in a longitudinal cohort study. *Child Care Health Dev*, 41, 1188-1198. doi: 10.1111/cch.12238.
- Marjanović-Umek, L., Fekonja, U., Podlesek, A., & Kranjc, S. (2011). Assessing toddler language competence: Agreement of parents' and preschool teachers' assessments. *European Early Childhood Education Research Journal*, 19(1), 21-43. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2011.548957>
- Marjanović-Umek, L., Fekonja Peklaj, U., & Kranjc, S. (2008). The effect of children's gender and parental education on toddler language development. *European Early Childhood Education Research Journal*, 16(3), 325-342. <https://doi.org/10.1080/13502930802292056>
- Marjanović-Umek, L., Fekonja-Peklaj, U. (2017). The Roles of Child Gender and Parental Knowledge of Child Development in Parent-Child Interactive Play. *Sex Roles*, 77, 496-509. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0734-7>
- Masterson, J., Druks, J., & Gallienne, D. (2008). Object and action picture naming in three- and five-year-old children. *Journal of Child Language*, 35(2), 373-402.
- Pace, A., Luo, R., Hirsh-Pasek, K., & Golinkoff, R. M. (2017). Identifying pathways between socioeconomic status and language development. *Annual Review of Linguistics*, 3, 285-308. <https://doi.org/10.1146/annurev-linguistics-011516-034226>

- Simonsen, H. G., Kristoffersen, K. E., Bleses, D., Wehberg, S., & Jørgensen, R. N. (2014). The Norwegian Communicative Development Inventories: Reliability, main developmental trends and gender differences. *First Language*, 34(1), 3-23. <https://doi.org/10.1177/0142723713510997>
- Stolt, S., Haataja, L., Lapinleimu, H., & Lehtonen, L. (2008). Early lexical development of Finnish children: A longitudinal study. *First language*, 28(3), 259-279. <https://doi.org/10.1177/0142723708091051>
- Stolt, S., Savini, S., Guarini, A., Caselli, M. C., Matomäki, J., Lapinleimu, H., Haataja, L., Lehtonen, L., Alessandrini, R., Faldella, G., & Sansavini, A. (2017). Does the native language influence lexical composition in very preterm children at the age of two years? A cross-linguistic comparison study of Italian and Finnish children. *First Language*, 37(4), 368-390. <https://doi.org/10.1177/0142723717698006>
- Vasilyeva, M., Waterfall, H., & Huttenlocher, J. (2008). Emergence of syntax: commonalities and differences across children. *Developmental science*, 11(1), 84-97. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2007.00656.x>

Comprehension and production of nouns and verbs in Serbian-speaking children

Neda R. Milošević Dedakin^a, Boban M. Arsenijević^b

^a Academy for Human Development, Belgrade, Serbia

^b University Karl Franzens, Faculty of Humanities, Graz, Austria

Introduction. Comprehension and production of nouns and verbs play a key role in children's further language acquisition, as they are among the first words in their vocabulary and serve as indicators of their development. Although they are among the frequently examined categories in languages around the world, they continue to attract attention today due to their importance in identifying phenomena and shapes in a child's experience and development. **Aim.** The paper presents the results of a study on the comprehension and production of nouns and verbs in Serbian-speaking preschool children. **Method.** The effects of word class, gender, socioeconomic factors, and lexical category on the understanding and production of one word were tested in 523 preschool-age participants using toys and picture books. **Results.** The results are consistent with previously established patterns and tendencies: girls had better results than boys; higher education of parents, a greater economic development of the region, and smaller differences between the local dialect and the standard language all had a positive influence on language acquisition; and competence was better for nouns than for verbs. **Conclusion.** Further research should focus on analyzing less frequent nouns and verbs in order to avoid the ceiling effect, as well as on a more consistent balancing of stimulus features, particularly concreteness and abstractness (by choosing abstract nouns).

Keywords: comprehension, production, language development, preschool children

PRIMLJENO: 02.03.2025.

REVIDIRANO: 26.10.2025.

PRIHVAĆENO: 18.11.2025.